

بررسی محتوا و امکانات پایگاه معارف قرآن

به سوی پژوهشگاه مجازی قرآن در اینترنت

www.maarefquran.com

خلیل منصوری

اشاره

بلکه در بسیاری از موضوعات و مسایل یک رشته و علم ایجاد شود. این ضرورت از آنجا خود را بر جامعه علمی و اطلاع‌رسانی علمی تحمیل کرده است که در میان انبوه اطلاعات و داده‌های علمی هر کسی می‌کوشد تا کوتاه‌ترین و آسان‌ترین راه را بیابد و از این‌که ساعت‌ها وقت گران‌بهای خویش را صرف وب‌گردی و جستجوی پردامنه در شبکه جهانی نماید، به پایگاه‌هایی مراجعه نماید که علمی‌ترین، اصلی‌ترین و کامل‌ترین منابع و محتوا را در اختیار وی بگذارد.

به نظر می‌رسد که پایگاه‌های تخصصی به زبان فارسی که افزون بر ارایه محتوا، بتوانند محتوای علمی و معتبر و قابل استنادی را در اختیار کاربران بگذارند، نسبت به دیگر زبان‌ها بسیار کم و یا جزئی است. با این همه، در سال‌های اخیر تلاش‌هایی از سوی برخی از مراکز علمی و دانشگاهی و پژوهشی انجام شده است تا این خلأ علمی را در شبکه جهانی کاهش دهند و فضایی را به خود اختصاص دهند. یکی از پایگاه تخصصی که در حوزه اطلاع‌رسانی علمی و تخصصی فعالیت می‌کند و در یک سال اخیر تحول بسیار چشم‌گیری داشته، پایگاه معارف قرآن (www.maarefquran.com) است. این پایگاه وابسته به مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم است.

از ابزارهای ارتباطی و اطلاع‌رسانی علمی و پژوهشی که فناوری روز در دسترس همگان قرار داده است، بسیار سخن گفته شده است. بی‌گمان شبکه جهانی اینترنت نه تنها در حوزه خبری و اطلاع‌رسانی نقش فعال و سازنده‌ای را ایفا می‌کند، بلکه در حوزه پژوهشی و ایجاد بانک‌های علمی و فنی نیز حضور چشم‌گیر و فعالی را دارا می‌باشد. امروزه کسی نمی‌تواند از تحقیقات علمی و تخصصی سخن بگوید، بی‌آن‌که به اینترنت و کتابخانه‌های دیجیتالی آن مراجعه کرده باشد. اگر دیروز هر محقق برای تأمین منابع پژوهشی خود نیازمند کتابخانه و مطالعات کتابخانه‌ای بود تا از پیشینه تحقیق و مسایل و مطالب مرتبط به موضوع اطلاعاتی را به دست آورد و با فیش‌نگاری تحقیقات خود را غنی و پررنگ نماید تا بتواند پژوهشی جامع و کامل و برخاسته همه انظار و آرای مرتبط به آن موضوع ارایه کند، اکنون بر اوست تا به شبکه جهانی سری بزنند و از مجموعه عظیم و فراهم آمده آن، که گاه بیش از مجموعه‌های موجود در کتابخانه‌های یک کشور است، بهره‌مند شود.

امروزه انبوه اطلاعاتی که در هر ثانیه در حال تبادل است و نیز افزایش کمی و کیفی داده‌های علمی موجب شده است که پایگاه‌های تخصصی در هر علم، بلکه حتی رشته‌های وابسته و

نمایی کوتاه از بخش‌های پایگاه

با نگاهی گذرا به نمای اصلی این پایگاه می‌توان دریافت که نگرش و رویکرد کلی آن، ارایه خدمات علمی به پژوهشگران و محققان علوم قرآنی است. در همان نگاه نخست دانشنامه موضوعی قرآنی آن، بخش عمده‌ای را به خود اختصاص می‌دهد که شامل هزاران مقاله در موضوعات مختلف به شکل دسته‌بندی شده و موضوعی درختی است. بخش مقالات و معرفی آثار علمی قرآن پژوهان و نیز آثار مختلف و متنوع مرکز که به صورت دیجیتال در دسترس کاربران قرار گرفته و دسترسی به کتابخانه‌های مرکز فرهنگ و پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که در بردارنده هزاران عنوان کتاب می‌باشد، بیانگر این مطلب است.

رویکرد پایگاه به حوزه پژوهش این امکان را به کاربران می‌دهد که به آسانی بتوانند به منبع غنی و کاملی از مباحث و مسایل و موضوعات قرآن دسترسی پیدا کنند. هر یک از کتاب‌هایی که در بخش آثار مرکز قرار گرفته، خود مجموعه‌ای گران‌سنگ از آخرین پژوهش‌های قرآنی است که با همکاری صدها محقق تدوین و تألیف شده است.

در حال حاضر، پایگاه اطلاع‌رسانی مرکز به‌عنوان زیرمجموعه «مدیریت پژوهش‌های رسانه‌ای» در حوزه اطلاع‌رسانی پژوهش‌های قرآنی فعالیت می‌کند و هدف از اجرای این طرح آن است که پایگاه مزبور مرکز فرهنگ و معارف قرآن را به یکی از بزرگ‌ترین پژوهشگاه‌های مجازی در حوزه قرآن پژوهی تبدیل کند.

نگاهی گذرا به مرکز فرهنگ و معارف قرآن

مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در سال ۱۳۶۶ با هدف گسترش فرهنگ و معارف قرآن و دفاع از حقانیت آموزه‌های آن شکل گرفت و با نگاهی کاملاً نو به عرصه‌های تفسیر، ترجمه و موضوعات قرآنی، به جهت‌دهی فعالیت‌های قرآنی در حوزه علمیه قم، بسیار یاری رساند. این مرکز وظایفی همچون: تأمین منابع و اسناد قرآنی، طبقه‌بندی و سازمان‌دهی معارف قرآنی، تدوین فرهنگ‌نامه‌ها و دائرةالمعارف‌های متنوع قرآنی، پدیدآوردن تفاسیر گوناگون، پاسخگویی به سؤالات و شبهات و شناسایی خلأها و نیازها در عرصه فرهنگ قرآنی را به عهده گرفته است.

از سال ۱۳۶۶ تهیه تفسیر راهنما با استفاده از دست‌نوشته‌های آیت‌الله هاشمی رفسنجانی در دستور کار مرکز قرار گرفت و ده‌ها نفر از محققان و قرآن‌پژوهان این مرکز طی ۱۵ سال کار مستمر و پژوهش دقیق موفق شدند سبک جدیدی از تفسیر قرآن را به وجود آورند.

بر پایه این تحقیقات، در گام بعدی، فرهنگ قرآن و دائرةالمعارف و سایر پژوهش‌های مرکز شکل گرفت و هم‌اکنون مرکز با تولید سالانه بیش از ۷۰ جلد کتاب در زمینه پژوهش‌های بنیادی و کاربردی قرآنی به عنوان بزرگ‌ترین مرکز قرآن پژوهی کشور شناخته شده است.

رویکرد پایگاه به حوزه پژوهش این امکان را به کاربران می‌دهد که به آسانی بتوانند به منبع غنی و کاملی از مباحث، مسایل و موضوعات قرآن دسترسی پیدا کنند

در حال حاضر، دانشنامه موضوعی قرآن بیش از ۵ هزار مقاله علمی را در بردارد و تلاش می‌شود تا همه مقالات قرآنی اینترنتی به زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی در این مجموعه در دسترس کاربران اینترنت قرار گیرد

بخش های پایگاه

پایگاه مرکز فرهنگ و معارف قرآن، از تنوع و گستردگی بسیاری برخوردار می‌باشد؛ اما در عین تنوع، از انسجام و هماهنگی خاصی نیز بهره‌مند است. برای آشنایی بیشتر خوانندگان با بخش‌های مختلف این پایگاه قرآنی به توضیح مختصر آن‌ها می‌پردازیم:

۱. دانشنامه موضوعی قرآن

این دانشنامه که در دو بخش مجزای «معارف» و «علوم قرآن» دسته‌بندی شده است، شامل بخش‌های ذیل می‌باشد:

معارف قرآن

- خداشناسی
- اعلام قرآن
- ادبیات و زبان‌شناسی
- پیامبرشناسی
- اخلاق
- زن و خانواده
- امام‌شناسی
- دین‌شناسی
- حقوق
- آخرت‌شناسی
- عرفان
- علوم تربیتی
- انسان‌شناسی
- فقه و اصول فقه
- روان‌شناسی
- جهان‌شناسی
- فلسفه و منطق
- علوم سیاسی
- مباحث اجتماعی
- تاریخ و جغرافیا
- هنر
- اقتصاد
- علوم طبیعی و ریاضی

علوم قرآن

- جایگاه و ویژگی‌های قرآن
- تفسیر قرآن
- سؤالات و شبهات قرآنی
- اعجاز قرآن
- فهم و زبان قرآن
- تاریخ قرآن
- قرائت و تجوید
- ترجمه قرآن
- قرآن پژوهشی

در حال حاضر، این دانشنامه بیش از ۵ هزار مقاله علمی را در بر دارد و تلاش می‌شود تا همه مقالات قرآنی اینترنتی به زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی در این مجموعه در دسترس کاربران اینترنت قرار گیرد.

از ویژگی‌های انحصاری و بسیار مفید این مجموعه آن است که افزون بر پیوند مقالات به پایگاه اصلی، نسخه ذخیره شده آن نیز در این پایگاه وجود دارد. این مسأله از آن‌جا مهم و ارزشی است که ممکن است به عللی امکان دسترسی به پایگاه اصلی وجود نداشته باشد و در این صورت کاربر می‌تواند از نسخه ذخیره شده استفاده نماید.

۲. نسخه‌های دیجیتالی آثار مرکز

مرکز فرهنگ و معارف قرآن به منظور دسترسی آسان و استفاده بهتر کاربران شبکه جهانی اینترنت، اقدام به آرایه نسخه‌های دیجیتالی کتب و تولیدات قرآنی خود در پایگاه معارف قرآن نموده است. بر این اساس، تاکنون بخش عمده منابع و کتب تولیدی مرکز فرهنگ و معارف قرآن از جمله: تفسیر بیست جلدی راهنما، پنج جلد نخست دائره‌المعارف قرآن کریم، ده جلد از فرهنگ قرآن، دوره کامل فرهنگ موضوعی تفاسیر، ترجمه بر گرفته از تفسیر المیزان و مجموعه پرسمان‌های قرآنی از جمله پرسمان موضوعی: نبوت، معاد، نماز، علوم قرآنی و قرائت قرآن و امام حسین (ع)، قرآن، نیز کتب و تفاسیر دیگر در این پایگاه قرار داده شده است.

۱-۲. ترجمه‌های قرآن مرکز

در بخش ترجمه، چهار ترجمه به زبان فارسی قرار داده شده است. دو ترجمه از آثار مرکز می‌باشد که یکی بر اساس تفسیر راهنما و دیگری بر مبنای تفسیر المیزان است. متن کامل این ترجمه‌ها پیش از انتشار مکتوب به صورت الکترونیکی و در فضای وب توسط این پایگاه منتشر شده است. ترجمه استاد فولادوند و آیت الله مکارم شیرازی از دیگر ترجمه‌های موجود در این بخش است. کاربران می‌توانند با انتخاب سوره مورد نظر و یافتن آیات، به ترجمه آیه نیز دسترسی یابند.

۲-۲. فرهنگ موضوعی تفاسیر

در این گزینه، دوره سه جلد فرهنگ موضوعی تفاسیر در اختیار کاربران قرار گرفته است. این مجموعه که فهرست موضوعی بیش از بیست عنوان از تفاسیر معروف شیعی و سنی است، به شکل الفبایی و بیان صفحه تفسیر و آیه و سوره مربوطه تدوین و تنظیم شده است. با کمک این مجموعه می‌توان دیدگاه مفسران را در باره بیش از سه هزار موضوع قرآنی جستجو و دریافت نمود.

۲-۳. دائره‌المعارف قرآن کریم

دائره‌المعارف قرآن کریم شامل اطلاعات پایه، معتبر و اصیل در باب علوم و معارف و اعلام قرآنی است که به گونه‌ای آسان‌یاب و روان در دسترس قرآن‌پژوهان و اهل تحقیق قرار دارد. از ویژگی‌های این دائره‌المعارف، استواری بر پایه نظام

است که کاربران و پژوهشگران قرآنی با مراجعه به آن می‌توانند با آخرین دستاوردهای پژوهشی و پیشینه موضوعات تحقیق آشنا شوند.

در بخش تازه‌های کتب قرآنی، افزون بر نام کتاب و نویسنده مطالبی درباره موضوعات اصلی کتاب به شکل کلیدواژه، ارایه شده است. برای دسترسی بیشتر، این امکان فراهم آمده است تا محقق بتواند با کلیک کردن روی موضوع به منابع دانشنامه نیز دستیابی داشته باشد. چکیده کتاب به گونه‌ای نوشته شده است تا مهم‌ترین مطالب آن در دسترس کاربران قرار گیرد.

همین شیوه در مقالات نیز به کار گرفته شده است. مقالات این مجموعه افزون بر مقالات تولیدی مدیریت پژوهش‌های رسانه‌ای مرکز فرهنگ و معارف قرآن که در مطبوعات چاپ و منتشر شده است، شامل مقالات منتشر شده در مطبوعات کشور نیز هست. در این بخش، افزون بر این که چکیده‌ای در اختیار کاربران قرار گرفته و یا به دانشنامه موضوعی قرآن به تناسب مقاله پیوند داده شده است، گاه اصل مقاله به دو شکل متن و یا تصویر ارایه شده است. البته تلاش بر آن است تا حتی الامکان متن کامل مقالات در دسترس کاربران قرار گیرد و کمتر از

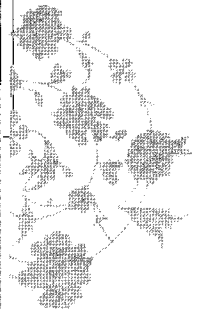
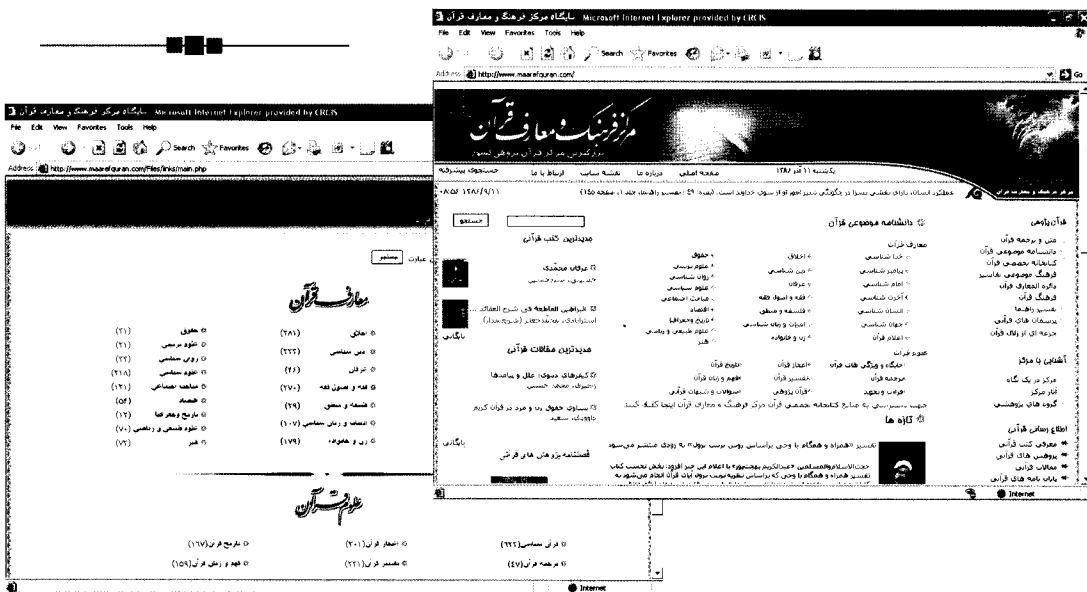
تصویر مقاله استفاده شود تا امکان استفاده و یادداشت‌برداری برای محققان و پژوهشگران فراهم آید.

پایان‌نامه‌های قرآنی، گزینه دیگر این بخش است. در این جا به همان شیوه‌ای که کتب و مقالات معرفی می‌شود، پایان‌نامه‌های قرآنی معرفی می‌گردند. چکیده نویسی این پایان‌نامه با شیوه نامه‌ای خاص، از سوی محققان مرکز فرهنگ و معارف انجام می‌شود.

تاکنون بیش از ۷۰۰ پایان‌نامه قرآنی شناسایی و چکیده نویسی شده و شماری از آن‌ها در این پایگاه قرار داده شده است. نسخه‌های مکتوب پایان‌نامه نیز در کتابخانه تخصصی مرکز فرهنگ و معارف قرآن، در دسترس محققان و دانشجویان قرار دارد.

معرفی قرآن پژوهان زنده و فعال کشور، از دیگر گزینه‌های بخش اطلاع‌رسانی است. در این بخش تلاش شده است تا محققان قرآنی شناسایی و معرفی شوند. گفتنی است که مرکز فرهنگ و معارف قرآن کتاب «قرآن پژوهان ایران» را چاپ و منتشر کرده است که در مجلد نخست آن، بیش از سیصد نفر قرآن پژوه فعال کشور معرفی شده‌اند.

هدف اصلی از راه‌اندازی پایگاه معارف قرآن، راه‌اندازی بزرگ‌ترین پژوهشگاه مجازی قرآنی در محیط وب است

از دیگر گزینه‌های بخش اطلاع‌رسانی می‌توان به معرفی پایگاه‌های قرآنی و نرم‌افزارهای قرآنی آن اشاره کرد. در این مجموعه‌ها سعی شده است تا مهم‌ترین و جامع‌ترین پایگاه‌های فعال در سه زبان: فارسی، عربی و انگلیسی شناسایی و معرفی شوند. پایگاه‌هایی در این مجموعه معرفی شده‌اند که بخش عمده و اصلی آن‌ها حوزه قرآن و علوم و معارف آن باشد. از این‌رو، از معرفی پایگاه‌هایی که تنها بخش کوچک و غیر قابل توجهی را به قرآن اختصاص داده‌اند، پرهیز شده است. نرم‌افزارهای قرآنی معرفی شده در این بخش نیز از مجموعه نرم‌افزارهایی است که در مرکز فرهنگ و معارف قرآن وجود دارد و محققان مرکز از آن‌ها برای کارهای تحقیقاتی بهره می‌برند. برخی از نرم‌افزارها از ویژگی چندرسانه‌ای برخوردارند و می‌توانند برای اқشار مختلف سنی و علمی مفید باشند.

۴. دسترسی به کتابخانه تخصصی قرآن

از دیگر امکانات پایگاه مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دسترسی کاربران به محیطی است که آنان را با کتابخانه‌های دفتر تبلیغات و به‌ویژه کتابخانه تخصصی قرآن، پیوند می‌دهد. کاربران و محققانی که در یک موضوع تحقیق می‌کنند، می‌توانند افزون بر آشنایی با پیشینه موضوع تحقیق و پژوهش خود از مجموعه کتب موجود در کتابخانه‌های دفتر همراه با موضوع و شناسه کامل یک کتاب اطلاع یابند. در این بخش، امکان دستیابی به مشخصات کتاب‌شناسی و نشانی کتابخانه‌ای بیش از ۲۰/۰۰۰ عنوان کتاب قرآنی از طریق نام نویسنده، عنوان کتاب و موضوع آن فراهم شده است.

۵. پاسخ به پرسش‌های قرآنی

در این بخش از پایگاه، برای کاربران این امکان فراهم آمده است تا با گروه پرسش و پاسخ‌ها و پایگاه اختصاصی آن‌ها که به نام «پرسمان قرآنی» فعالیت می‌کند، ارتباط برقرار کنند. کاربران می‌توانند پرسش‌های خود را از طریق این پایگاه ارسال نمایند و جواب خود را دریافت دارند.

کانون گفت‌وگو قرآنی که یکی از کانون‌های فعال قرآنی در عرصه اینترنت به‌شمار می‌رود، از مجموعه‌های «گروه پاسخ به پرسش‌های قرآنی» مرکز است. کاربران می‌توانند با این انجمن و کانون، از طریق پایگاه معارف و با کلیک کردن روی تالار گفتگو ارتباط داشته باشند.

۶. اخبار قرآن پژوهی

یکی از بخش‌های جذاب و به‌روز پایگاه معارف قرآن، بخش خبری آن است. در این بخش جدیدترین اخبار قرآن پژوهی مانند: اخبار سمینارها و همایش‌های قرآنی، خبر انتشار جدیدترین کتاب‌های قرآنی، اخبار مربوط به دیدگاه‌های نوین قرآن پژوهان و اخبار مرکز فرهنگ و معارف قرآن به‌طور مستمر در اختیار قرآن پژوهان قرار می‌گیرد. تمامی اخبار درج شده در این پایگاه، به صورت موضوعی بایگانی می‌شود و کاربران با توجه به نیاز خود می‌توانند خبرهای قرآنی را در موضوعاتی همچون: کتاب، همایش‌ها، اخبار قرآنی بین‌المللی و اخبار ویژه مرکز فرهنگ و معارف قرآن بازیابی نمایند.

چشم‌انداز پایگاه

هدف اصلی از راه‌اندازی پایگاه معارف قرآن، راه‌اندازی بزرگ‌ترین پژوهشگاه مجازی قرآنی در محیط وب است؛ اما منظور از پژوهشگاه مجازی چیست؟ همان‌گونه که دانشگاه مجازی در صدد ایجاد فضایی مشابه محیط آموزشی در وب است تا دانشجو انتخاب واحد، امتحانات پایان ترم و اخذ مدرک علمی را از طریق اینترنت انجام دهد، پژوهشگاه مجازی هم با این اندیشه شکل گرفته است که تمامی مراحل و فرآیند پژوهش در محیط مجازی اینترنت تحقق پذیرد و پژوهشگر بدون آن که نیاز به مراجعه به یک مرکز پژوهشی و مسئولان آن را داشته باشد، تمام فعالیت‌های پژوهشی همچون: انتخاب عنوان، تهیه طرح تحقیق، مراجعه به منابع، فیش‌برداری، نگارش اثر پژوهشی، مشاوره با اساتید راهنما، دفاع از متن پژوهشی و حتی انعقاد قرارداد را از طریق رایانه شخصی خود و با اتصال به پایگاه اینترنتی پژوهشگاه مجازی انجام دهد.

از سوی دیگر، مسئولان پژوهشگاه نیز بتوانند بدون نیاز به حضور پژوهشگران و صاحب‌نظران رشته‌های مختلف از طرح‌ها و نظرات آن‌ها سود جسته و در فرآیند ارزیابی، نظارت و مشاوره در طرح‌های پژوهشی، آنان را دخالت دهند و در صورت لزوم، جلسات علمی را بین اعضای هیئت علمی پژوهشگاه که هر یک در گوشه‌ای از جهان سکونت دارند، برگزار کنند و حتی حق الزحمه اساتید و پژوهشگران را از همین طریق پرداخت نمایند. تصور این رؤیای دست‌یافتنی و آثار و فوایدی که بر آن مترتب است، چندان دشوار نیست؛ اما همانند هر طرح جدیدی با ابهام‌ها و موانع بسیاری روبه‌رو است. ■